

NORMAN STONE

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: WORLD WAR TWO – A SHORT HISTORY
Από τις Εκδόσεις Basic Books, Νέα Υόρκη 2012
ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Συνοπτική Ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Norman Stone
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χρήστος Καψάλης
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ: Δημήτρης Σταυρόπουλος
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Κατερίνα Δουρίδα
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ελένη Σταυροπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Άγγελος Ελεύθερος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Norman Stone, 2007
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Mary Evans/Alinari Archives/Apeiron Hellas
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2013

ISBN 978-618-01-0099-0

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοΐου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομυχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

NORMAN STONE

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ

Μετάφραση:
Χρήστος Καψάλης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Κατάλογος φωτογραφιών</i>	9
<i>Κατάλογος χαρτών</i>	11
<i>Εισαγωγή</i>	13
Κεφάλαιο Ένα: Ο Μεσοπόλεμος	37
Κεφάλαιο Δύο: Η άνοδος της Γερμανίας	63
Κεφάλαιο Τρία: Μπαρμπαρόσα	89
Κεφάλαιο Τέσσερα: Περλ Χάρμπορ και Βόρεια Αφρική.	117
Κεφάλαιο Πέντε: Η ρωσική ανατροπή.....	141
Κεφάλαιο Έξι: Φανατισμός και μίσος, αστοχίες και καθυστερήσεις	163
Κεφάλαιο Επτά: Ναζισμός και Κομμουνισμός	185
Κεφάλαιο Οκτώ: Δύση και Ανατολή.....	207
Κεφάλαιο Εννέα: Το τέλος	233
<i>Επίλογος</i>	251
<i>Ευχαριστίες</i>	271
<i>Επιλεγμένες Πηγές</i>	273
<i>Ευρετήριο</i>	279

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

Η προέλευση των φωτογραφιών αναφέρεται στις παρενθέσεις.

Ο Ζορζ Κλεμανσό, ο Γούντροου Γουίλσον και ο Ντέιβιντ Λόιντ Τζορτζ μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλιών, Ιούνιος 1919 (Hulton-Deutsch Collection/Corbis).....	35
Γερμανοί στρατιώτες παρελαύνουν μπροστά από την Αψίδα του Θριάμβου, Ιούνιος 1940 (Bettmann/Corbis)	61
Πολίτες του Λβοφ επευφημούν την άφιξη των γερμανικών στρατευμάτων, Ιούλιος 1941 (Berliner Verlag/Archiv/dpa/Corbis).....	87
Στρατεύματα της Νέας Ζηλανδίας στη Δυτική Έρημο, Δεκέμβριος 1941 (Bettmann/Corbis)	115
Ο Φρίντριχ Πάουλος μετά την παράδοσή του στο Στάλινγκραντ, Φεβρουάριος 1943 (Georges de Keerle/Sygma/Corbis)	139
Βομβαρδιστικά κάθετης εφόρμησης τύπου Dauntless του Αμερικανικού Ναυτικού στη διάρκεια της αεροναυμαχίας του Μίντγουεϊ, Ιούνιος 1942 (Bettmann/Corbis)	161

Συγκέντρωση Εβραίων στο Γκέτο της Βαρσοβίας, κάποια στιγμή το 1943 (Corbis)	183
Αμερικανικά στρατεύματα κατευθυνόμενα στη Νορμανδία, Ιούνιος 1944 (Bettmann/Corbis)	205
Σοβιετικοί στρατιώτες τοποθετούν σημαίες στα ερείπια του αγάλματος στην Πύλη του Βραδεμβούργου, 1945 (Bettmann/Corbis)	231

ΧΑΡΤΕΣ

<i>1. Ευρωπαϊκά πολιτικά σύνορα το 1923 .....</i>	264
<i>2. Η Ναζιστική Αυτοκρατορία στο απόγειό της, φθινόπωρο 1942.....</i>	266
<i>3. Ο πόλεμος στην Ασία και στον Ειρηνικό, 1941-1945.....</i>	268

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρώπη του 1914 μοιάζει εξόχως επιβλητική, κρίνοντας από τα εντυπωσιακά μνημεία τα οποία ανεγείρονται στις πρωτεύουσες εκείνης της περιόδου. Τα μνημεία αυτά αναδίδουν μια θριαμβευτική διάθεση – το Μολ στο Λονδίνο, το κέντρο μιας αυτοκρατορίας, η οποία καλύπτει το ένα τέταρτο της χερσαίας έκτασης του πλανήτη· το νέο Χόφμπουργκ στη Βιέννη, όπου οι πάντες πρέπει να ένιωθαν σαν εκθέματα του μουσείου στο οποίο επρόκειτο να μετατραπεί σύντομα ολόκληρη η πόλη· το μνημείο της Χιλιετηρίδας στη Βουδαπέστη, προς τιμήν της χιλιεστής επετείου της άφιξης των Ούγγρων στην Κεντρική Ευρώπη· η πελώρια γαμήλια τούρτα του Βίκτωρα Εμμανουήλ στη Ρώμη. Το Παρίσι είχε περάσει από αυτό το ναπολεόντειο στάδιο σχετικά νωρίτερα, οπότε ο θριαμβικός τόνος της περιόδου αποτυπώνεται κατά κύριο λόγο στη Γέφυρα Αλεξάνδρου Γ'. Αν ήσουν Ευρωπαίος ή Αμερικανός, είχες την αίγλη κατά μία έννοια του κυρίαρχου του σύμπαντος, ενώ ακόμα και οι μικρότερες πρωτεύουσες, όπως οι Βρυξέλλες (οι οποίες είχαν υπό τον έλεγχό τους το Κονγκό), διέθεταν τα δικά τους πομπώδη μνημεία. Το θεαματικότερο εξ όλων δε βρίσκεται στην Ευρώπη, αλλά στα κοσμήματα του βρετανικού Στέμματος, και είναι η ίδια η πόλη του Νέου Δελχί, σχεδιασμένη από τον σερ Έντουιν Λούτιενς, για λογαριασμό ενός αντιβασιλέα, του λόρδου Κέρζον, ο οποίος δήλωσε το 1904 ότι οι Βρετανοί θα έπρεπε να κυβερνούν στην Ινδία «σαν να επρό-

κειτο (να διαρκέσει) για πάντα». Τελικά, έμελλε να υποχρεωθούν σε αποχώρηση το 1947, και εν τω μεταξύ όλες αυτές οι επιβλητικές πρωτεύουσες είχαν διαλυθεί ή τουλάχιστον είχαν πληγεί σοβαρά από τον πόλεμο. Το κέντρο του Βερολίνου ήταν κυριολεκτικά σωρός ερειπίων, ενώ στη Ζίγκεζαλεε (Λεωφόρος Νίκης) οι αδιάφορες προτομές των άχαρων ηγεμόνων του Βραδεμβούργου απένιζαν αυστηρά ένα ρημαγμένο τοπίο γεμάτο αγριόχορτα, καμένους θάμνους και πτώματα ζώων τα οποία είχαν δραπετεύσει από τον παρακείμενο ζωολογικό κήπο. Ο αιώνας είχε ξεκινήσει με μεγαλοπρέπεια και την περίσκεψη που επέβαλε η κηδεία της βασίλισσας Βικτωρίας, όταν οι ηγέτες όλου του κόσμου είχαν συρρεύσει στο Λονδίνο, όμως δεν είχε προλάβει καν να φτάσει στα μισά του όταν όλος ο αυτοκρατορικός θίασος βρέθηκε μπροστά στη δική του κηδεία, το 1945.

Μόλις τριάντα χρόνια είχαν μεσολαβήσει από την έναρξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι τη λήξη του Δευτέρου και, με μόνη εξαίρεση το σύντομο διάλειμμα κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1920, αποδείχτηκαν καταστροφικά. Μέχρι το 1914, οι πάντες, εξαιρουμένων λιγοστών απαισιόδοξων συγγραφέων, πίστευαν στην Πρόοδο. Ο Χ. Τ. Γουέλς είχε αποτελέσει την κεντρική φωνή εκείνης της αισιοδοξίας: η επιστήμη θα λύτρωνε την ανθρωπότητα. Φτάνοντας στο 1945, στο τελευταίο του βιβλίο, *Mind at the End of its Tether* (Νους στα όρια της αντοχής του), ο Γουέλς χαρακτηριζόταν από έντονη απαισιοδοξία. Και πάλι όμως αποδείχτηκε ότι έκανε λάθος. Μετά το 1945 ή, τουλάχιστον, μετά την έναρξη του Σχεδίου Μάρσαλ το 1947, κυριάρχησε η ειρήνη και η ευημερία, οπότε ο τριακονταετής εφιάλτης υποχώρησε. Ο κόσμος, ή τουλάχιστον ο Δυτικός κόσμος, επανήλθε σε ένα προηγούμενο μοτίβο, εκείνο που είχε χαρακτηρίσει τα τέλη του 19ου αιώνα. Τα τελευταία σαράντα χρόνια εκείνου του αιώνα είχαν χαρακτηριστεί από το σπουδαιότερο οικο-

νομικό άλμα στη σύγχρονη ιστορία, αν λάβει κανείς υπόψη του την αφετηρία. Τα άλογα και οι άμαξες είχαν μετατραπεί σε αυτοκίνητα· τα νοσοκομεία εξελίχθηκαν σε χώρους ανάρρωσης, αντί για εστίες θανάτου μέσω της πρόκλησης πόνου· ο κινηματογράφος, τα αεροσκάφη, η ψυχανάλυση, οι ουρανοξύστες, τα τηλέφωνα, ήταν όλα προϊόντα εκείνης της γενιάς. Το προσδόκιμο ζωής εκτινάχθηκε, οι πληθυσμοί διπλασιάστηκαν. Είναι επίσης γεγονός ότι η πολιτιστική ζωή εκείνης της περιόδου ήταν καταπληκτική. Για τον φυσικό επιστήμονα, ο κόσμος του 1910 ήταν θαυμαστός. Χωρίς διαβατήριο, και χωρίς να διαθέσεις ιδιαίτερα μεγάλα ποσά, μπορούσες να συμμετάσχεις σε διεθνείς διασκέψεις τις οποίες οργάνωνε ο Βέλγος βιομήχανος Έρνεστ Σολβεί και να συζητήσεις για τα μαθηματικά και τη φυσική με τα μεγαλύτερα μυαλά του πλανήτη, τον Ανρί Πουανκαρέ, τον Άλμπερτ Αϊνστάιν, τη Μαρί Κιουρί. Στην εκπαίδευση, στις περισσότερες χώρες είχαν σημειωθεί μεταρρυθμίσεις οι οποίες καθιστούσαν τα λύκεια ανώτερα των σημερινών πανεπιστημίων. Οι άνθρωποι μελετούσαν τη Βίβλο και τους κλασικούς των χωρών τους· το επίπεδο των μουσικών εκδηλώσεων ήταν εξαιρετικά υψηλό· οι εκδόσεις αφθονούσαν και σοβαροί συγγραφείς όπως ο Τόμας Μαν ή συνθέτες όπως ο Ρίχαρντ Στράους (αμφότεροι πολύ προσεκτικοί με το χρήμα) μπορούσαν να γίνουν πλούσιοι. Όμως η απαισιόδοξη διάθεση των συγγραφέων αποδείχτηκε δικαιολογημένη, καθώς μέσα από όλη αυτή την κατάσταση προέκυψε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και μέσα σε σύντομο διάστημα ακολούθησε κι ένας Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος. Γιατί;

Η σύντομη απάντηση είναι, φυσικά, η Γερμανία. Η δημιουργία του Ότο φον Μπίσμαρκ αναδείχτηκε στην κορυφαία επιτυχία της εποχής και οι ηγεμόνες της ζούσαν στη σκιά του. Οι Γερμανοί άρχισαν να θεωρούν τους Σλάβους κατώτερους. Οι Πο-

λωνοί, κατά εκατομμύρια, μετανάστευσαν δυτικά, πέρασαν στη Σιλεσία ή την εκβιομηχανισμένη Ρηνανία, κι εκεί χρειάστηκαν γενιές προκειμένου να αφομοιωθούν. Οι Πρώσοι βασιλείς χρειάστηκαν να μάθουν πολωνικά για πρακτικούς λόγους και ο πρώτος που απαγόρευσε στο γιο του να μάθει τη γλώσσα ήταν ο πατέρας του κάιζερ Γουλιέλμου Β΄, ο οποίος παρέμεινε στο θρόνο για σύντομο διάστημα. Η Πρωσία διατηρούσε σε γενικές γραμμές πολύ στενή σχέση με τη Ρωσία, οι ηγεμόνες της οποίας ήταν είτε Γερμανοί είτε έντονα επηρεασμένοι από τους Γερμανούς. Η κατάσταση αυτή όμως άλλαξε κατά τη δεκαετία του 1890, με τη Ρωσία να θεωρείται υπανάπτυκτη και βάρβαρη. Εκτός αυτού, η Ρωσία συμμάχησε με τη Γαλλία, παραδοσιακό αντίπαλο της Γερμανίας, υποδεχόμενη σε αντάλλαγμα σημαντικές γαλλικές επενδύσεις. Φτάνοντας στο 1914, οι επενδύσεις αυτές είχαν αρχίσει να αποδίδουν. Η Ρωσία κάλυπτε την απόσταση που τη χώριζε από τους πρωτοπόρους με ταχείς ρυθμούς, ενώ στις τάξεις της γερμανικής στρατιωτικής ηγεσίας επικρατούσε εντονότατη ανησυχία πως τυχόν διμέτωπος πόλεμος θα οδηγούσε στη συντριβή. Οι ανησυχίες αυτές επηρέαζαν μια μεγάλη ζώνη. Υπήρχε η Αυστρο-Ουγγαρία, η Αυτοκρατορία των Αψβούργων, εμφανώς σε διαδικασία διάλυσης, καθώς και η Οθωμανική Τουρκία, η οποία είχε εισέλθει ακόμα εμφανέστερα στην ίδια κατάσταση, όμως εξακολουθούσε να ελέγχει τα πετρέλαια του Ιράκ και τα Στενά του Βοσπόρου, από τα οποία περνούσε το εξόχως σημαντικό εμπόριο σιτηρών της Ρωσίας, καθώς και πολλά άλλα. Όταν τα Στενά έκλεισαν για ένα σύντομο διάστημα το 1911-12, η οικονομία της νότιας Ρωσίας παραλίγο να καταρρεύσει. Η Γερμανία και η Ρωσία βρίσκονταν σε πορεία σύγκρουσης με άξονα αυτά τα ζητήματα.

Το πρόβλημα ήταν ότι η Γερμανία είχε αποκτήσει και άλλους εχθρούς εκτός της Ρωσίας. Οι Γάλλοι ουδέποτε είχαν συμφι-

λιωθεί πλήρως με την ήττα που είχαν υποστεί από τον Μπίσμαρκ το 1870, καταβάλλοντας τεράστιες προσπάθειες προκειμένου να ανασυγκροτηθούν, μέρος των οποίων ήταν η δημιουργία ενός πολυπληθούς στρατού (έφτασαν στο σημείο να στρατολογούν ακόμα και μοναχούς), η δημιουργία ενός αυτοκρατορικών διαστάσεων ναυτικού, καθώς και η προώθηση μιας φιλόδοξης εξωτερικής πολιτικής, με στόχο την επίτευξη συμμαχίας με τη Ρωσία. Όμως οι εχθρικές διαθέσεις των Γάλλων θα αποδεικνύονταν ελεγχόμενες, με την προϋπόθεση ότι οι Βρετανοί θα παρέμεναν ουδέτεροι. Και σε αυτό ακριβώς το σημείο η Γερμανία, εκεί γύρω στο μεταίχμιο του 20ού αιώνα, διέπραξε το σοβαρότερο λάθος της. Σχεδίασε ένα ναυτικό, έχοντας ως άξονα αυτό που ονομαζόταν *Weltpolitik*, «παγκόσμια πολιτική», πράγμα το οποίο σήμαινε αυτοκρατορία. Όμως τα πλοία εκείνα δεν ήταν όπως τα βρετανικά ή τα γαλλικά, τα οποία ήταν σχεδιασμένα για να ταξιδεύουν σε ολόκληρο τον κόσμο, προασπίζοντας εμπόριο και υπερπόντιες κτήσεις, οπότε χρειάζονταν μεγάλες αποθήκες κάρβουνου, στοιχείο που με τη σειρά του περιόριζε το βάρος που μπορούσε να διατεθεί στη θωράκισή τους. Τα γερμανικά πλοία ναυπηγήθηκαν έχοντας πολύ περιορισμένες αποθήκες καυσίμων, ώστε να μπορέσουν να εφοδιαστούν με επιπλέον θωράκιση. Οι Βρετανοί χρειάστηκαν αρκετό χρόνο προκειμένου να συνειδητοποιήσουν ότι τα γερμανικά πλοία στην πραγματικότητα προορίζονταν να παραμείνουν στις ευρωπαϊκές θάλασσες και ότι θα αποδεικνύονταν λιγότερο ευάλωτα σε σχέση με τα ελαφρότερα θωρακισμένα βρετανικά πλοία. Και η όλη ουσία του γερμανικού ναυτικού ήταν να εκφοβίσει ή να εκβιάσει τους Βρετανούς ώστε να υποκύψουν σε αυτοκρατορικές εκχωρήσεις έναντι της Γερμανίας, εκχωρήσεις οι οποίες, σε πρώτο στάδιο, θα αφορούσαν την Κίνα, αργότερα όμως τη Μέση Ανατολή, τα εδάφη της παλιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τα γερμανικά πλοία,

διασχίζοντας τη Βόρεια Θάλασσα, αποτελούσαν αντίστοιχη απειλή πριν το 1914 με την αεροπορία του Χίτλερ πριν το 1939. Αντί να κάμψει τους Βρετανούς, όμως, η εξέλιξη αυτή τους ώθησε να αναζητήσουν αλλού συμμαχίες. Η συμμαχία με την Ιαπωνία το 1902 ελάττωσε το βάρος των ευθυνών τους στην Άπω Ανατολή. Το 1904 προχώρησαν σε μία τρόπον τινά συμμαχία με τη Γαλλία, την *Αντάντ Κορντιάλ* («εγκάρδια συνεννόηση»). Εκ πρώτης όψεως, επρόκειτο για μια αποικιοκρατική συμφωνία η οποία αφορούσε τη Βόρεια Αφρική. Η Αίγυπτος αποτελούσε εστία αντιπαλότητας, καθώς οι Βρετανοί είχαν εγκαθιδρύσει προτεκτοράτο, αποκλείοντας τους Γάλλους. Οι Γάλλοι, με τη σειρά τους, είχαν θέσει υπό τον έλεγχό τους το Μαρόκο και χρειάζονταν διεθνή υποστήριξη. Πλέον υπήρχε συμφωνία: το Μαρόκο για τη Γαλλία, η Αίγυπτος για την Αγγλία. Παρασηκηνιακά, υπήρξαν συνεννοήσεις που αφορούσαν τον έλεγχο των θαλασσών – οι Βρετανοί θα αναλάμβαναν τη Βόρεια Θάλασσα, οι Γάλλοι θα κάλυπταν τη Μεσόγειο. Αργότερα, οι συμφωνίες αυτές διευρύνθηκαν, καθώς οι Βρετανοί συνεννοήθηκαν με τη Ρωσία και, μετά το 1911, προχώρησαν στην κατάστρωση σχεδίων στρατιωτικής βοήθειας προς τη Γαλλία, σε ενδεχόμενη γερμανική επίθεση. Ο Φρόιντ ορίζει τη νευρώση ως την κατάσταση εκείνη που πραγματώνει τους χειρότερους εφιάλτες της, και η Γερμανία βρισκόταν σε μια τέτοια κατάσταση.

Ένα από τα γνωστότερα γερμανικά βιβλία με θέμα τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο έχει τον τίτλο *Πόλεμος ψευδαισθήσεων*. Είναι εντυπωσιακό να βλέπει κανείς πώς ιδιαίτερα μορφωμένοι άνθρωποι θεωρούσαν με κάθε βεβαιότητα σαν αληθινά πράγματα τα οποία αποδείχτηκαν ότι ήταν τραγικά λάθος. Ο κατάλογος είναι εκτενέστατος: ότι οι αυτοκρατορίες πλούτιζαν, ότι τα θωρηκτά ήταν ζωτικής σημασίας, ότι ο χρυσός αποτελούσε εγγύηση, ότι η παρεμπόδιση των εξαγωγών θα προκαλούσε επα-

ναστάσεις, ότι τα οχυρά ήταν ικανά να αποκρούσουν εισβολές, ότι το ηθικό μπορούσε να κερδίσει μάχες. Γινόταν πολύς λόγος για την εθνική τιμή, όπως όμως λέει και ο Φάλσταφ «Τι είναι η τιμή; Μια λέξη. Τι υπάρχει σε αυτή τη λέξη, την τιμή; Τι είναι αυτή η τιμή; Αέρας». Το 1914 ο αυτοκρατορικός κόσμος των Ευρωπαίων έμοιαζε να καταρρέει, ενώ παράλληλα συντελούνταν μια γεωπολιτική κοσμογονική αλλαγή, υπό την έννοια ότι η Ρωσία, τουλάχιστον, άρχισε να μετατρέπει τις προοπτικές της σε πραγματικότητα. Η Γερμανία πανικοβλήθηκε και οι ηγέτες της επιχείρησαν να δημιουργήσουν μία τρόπον τινά Ενωμένη Ευρώπη, με κέντρο το Βερολίνο, η οποία θα συμπεριλάμβανε τα βασικά τμήματα μιας κατακερματισμένης Ρωσίας. Η τελευταία μεγάλη ψευδαίσθηση ήταν πως ο πόλεμος θα αποδεικνυόταν σύντομος. Όταν, στη Μάχη του Μάρνη, στις 9 Σεπτεμβρίου 1914, αποδείχτηκε πως επρόκειτο για λανθασμένη εκτίμηση, οι Ευρωπαίοι ήρθαν αντιμέτωποι με την πραγματικότητα του σύγχρονου πολέμου. Πριν το 1914, η Ευρώπη ταλαιπωρούταν από το δίδυμο πρόβλημα των κοινωνικών συγκρούσεων και του ιμπεριαλιστικού εθνικισμού. Το 1917, και τα δύο αυτά ζητήματα εκδηλώθηκαν δυναμικά, με την Κομμουνιστική Επανάσταση στη Ρωσία και την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών στον πόλεμο, εξελίξεις που θα σήμαιναν το τέλος του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού. Οι συνθήκες με τις οποίες τερατίστηκε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσαν έναν σαθρό συμβιβασμό και ουδέποτε απέκτησαν ιδιαίτερη αξία, είτε στο ηθικό είτε στο πρακτικό σκέλος.

Η συνθήκη η οποία αποτέλεσε αντικείμενο διαπραγματεύσεων στο Παρίσι και υπεγράφη τελικά στις Βερσαλιές τον Ιούνιο του 1919, με την οποία τερατίστηκε ο πόλεμος, αποτέλεσε επίσης έκφανση ψευδαισθήσεων. Σύμφωνα με έναν Γάλλο σχολιαστή, παρ' ότι αυστηρή στη διατύπωση, αποδείχτηκε υπερβο-

λικά αδύναμη. Η κατάσταση το 1919 ήταν τεχνητή. Η Γερμανία και η Ρωσία είχαν τεθεί εκτός διεθνούς σκηνης, την ώρα που η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία έδιναν την εντύπωση ότι καθόριζαν την κατάσταση στην Ευρώπη. Έχοντας αμερικανική υποστήριξη, δημιούργησαν νέα κράτη στα ανατολικά της Ευρώπης αλλά και της Μέσης Ανατολής. Προέκυψε μια μεγάλη Πολωνία, η οποία εκτεινόταν σε μεγάλο βάθος σε εδάφη τα οποία προηγουμένως ανήκαν στη δυτική Ρωσία, εδάφη κατοικούμενα από πληθυσμό μόλις κατά τα δύο τρίτα πολωνικό, συμπεριλαμβανομένων σε αυτή την εκτίμηση και τριών εκατομμυρίων Εβραίων, το 10% του πληθυσμού. Προέκυψε η Τσεχοσλοβακία και η Γιουγκοσλαβία, πολυεθνικά κράτη βασιζόμενα στη γαλλική προστασία των κυρίαρχων λαών, των Τσέχων και των Σέρβων. Προέκυψε μια διευρυμένη Ρουμανία, παρόμοια με την Πολωνία ως προς το θέμα της εθνικής της σύστασης. Εκτεινόμενα σε οθωμανικά εδάφη, νέα κράτη σχηματίστηκαν – ένα Ιράκ πρόχειρα φτιαγμένο από τρεις ανομοιογενείς οθωμανικές επαρχίες, την κούρδο-τουρκμενική Μοσούλη, τη σιιτική αραβική Βασόρα και τη σουνιτική ορθόδοξη Βαγδάτη· μια Συρία κι ένας Λίβανος που έβγαζαν νόημα μόνο αν τους εξέταζε κανείς σε σχέση με το Ιράκ, κατά τα άλλα ελάχιστα πράγματα· μια Παλαιστίνη κι ένα μελλοντικό Ισραήλ όπου Σιωνιστές και Άραβες συγκρούονταν ήδη από το 1926· μια Σαουδική Αραβία όπου ο θρησκευτικός φανατισμός μαινόταν ανεξέλεγκτος. Βλέποντας τα πράγματα από την οπτική του 2012, καθώς έχει μεσολαβήσει ένας αιώνας και πλέον από την εισβολή των Ιταλών στην οθωμανική Λιβύη του 1911, εξέλιξη η οποία αποτέλεσε το προοίμιο του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, είναι εντυπωσιακό να διαπιστώσει κανείς ότι το μοναδικό από εκείνα τα κράτη που κατόρθωσε να λειτουργήσει είναι η σύγχρονη Τουρκία (θα μπορούσε κανείς, λογοτεχνική αδειά, να προσθέσει ενδεχομένως και την Ιρλανδία, υπό την έν-

νοια ότι και αυτή η χώρα συγκροτήθηκε μεταπολεμικά). Η «αυτοδιάθεση των λαών», όπως αποτυπώθηκε στο διακανονισμό των Βερσαλιών, δε στέφθηκε με ιδιαίτερη επιτυχία. Το ίδιο και η κοινοβουλευτική δημοκρατία, την οποία ενθάρρυναν οι νικητές. Συντάγματα συντάχθηκαν με κάθε σοβαρότητα και εκλογές πραγματοποιήθηκαν (στη «Δημοκρατία του Νοτιοδυτικού Κανκασου», η οποία πραγματοποίησε μια σύντομη εμφάνιση στη νοτιοανατολική Τουρκία, οι ψηφοφόροι κλήθηκαν να ρίξουν μια πέτρα σε ένα από τα δύο διαθέσιμα τενεκεδάκια, υπό το άγρυπνο βλέμμα των τουρκικών στρατευμάτων). Η Γερμανία απέκτησε, μέσα από τις προσπάθειες των καθηγητών και των άλλων προσωπικοτήτων της Βαϊμάρης που εργάστηκαν επί τούτου, ένα σύνταγμα αψεγάδιαστων δημοκρατικών προδιαγραφών – δημοψηφίσματα, αναλογική εκπροσώπηση, δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες, ομοσπονδιακά κρατίδια με δικές τους εκλογές και κοινοβούλιο (μακράν το μεγαλύτερο ήταν η Πρωσία). Ο κοινοβουλευτισμός κατόρθωσε να πορευτεί με δυσκολίες μέχρι το 1929, οπότε η παγκόσμια οικονομία άρχισε να καταρρέει.

Το γιατί προέκυψε η Μεγάλη Ύφεση αποτελεί το σημαντικότερο ερώτημα του 20ού αιώνα. Ο «καπιταλισμός», όπως οφείλουμε να τον ονομάσουμε, είχε αποδειχτεί εξαιρετικά επιτυχημένος, χαρίζοντας στη Δύση τις θανάσιμες ψευδαισθήσεις της υπεροχής μέσα από τις οποίες προέκυψαν αυτές οι «φτιασιδωμένες αυτοκρατορίες, πρόχειρα συγκροτημένες» (έτσι τις περιγράφει ο Τζακ Γκάλαχερ στο βιβλίο *New Cambridge Modern History*). Μέρος αυτής της επιτυχημένης συνταγής ήταν αυτό που ο οικονομολόγος Τζόζεφ Σουμπέτερ ονόμασε «δημιουργική καταστροφή», ο επιχειρηματικός κύκλος, στο πλαίσιο του οποίου οι νωθροί και οι παρηκμασμένοι κατέρρεαν και τα περιουσιακά τους στοιχεία κατέληγαν έναντι ελαχίστου τιμήματος σε περισσότερο δραστήριους ανταγωνιστές. Τη δεκαετία του 1870, οι

ιταλικές τράπεζες, λόγω χάρη, λειτουργούσαν κατά τρόπο σχεδόν φαιδρό, όλες οι συναλλαγές γίνονταν με διαφανείς διαδικασίες και η παροχή πίστωσης δινόταν με μέτρο: αυτές οι νωθρές τράπεζες πέρασαν στον έλεγχο διορατικών Γερμανών Εβραίων, οι οποίοι προχώρησαν σε μακροπρόθεσμες επενδύσεις στον υδροηλεκτρισμό. Οι εξαγορές αυτές προκάλεσαν έντονη πικρία στους χαμένους της υπόθεσης. Όμως το 1929 η διαδικασία μετατράπηκε σε *καταστροφική* καταστροφή: τα αμερικανικά κεφάλαια αποσύρθηκαν από το σύστημα, το γερμανικό μάρκο κατέρρευσε, ακολούθησε η βρετανική λίρα, το παγκόσμιο εμπόριο μειώθηκε κατά τα δύο τρίτα και στη Γαλλία μέχρι το 1938 καταγραφόταν «αρνητική ανάπτυξη». Επρόκειτο για καταστροφή και τα τωρινά προβλήματα (2012) είναι ένα τίποτε συγκριτικά, παρ' ότι κατά καιρούς γίνονται κάποιες συγκρίσεις. Στις Ηνωμένες Πολιτείες υπήρχαν 25.000.000 άνεργοι, ενώ η Γερμανία είχε 6.000.000 ανέργους – ακόμη και αυτή η εκτίμηση είναι παραπλανητική, υπό την έννοια ότι υποτιμούνταν βάναν-σα ο αριθμός των ανέργων Γερμανίδων. Το πρόβλημα τελικά λύθηκε μέσω της επανάληψης των εξοπλισμών. Διόλου περίεργο, επομένως, το ότι σημαντικό τμήμα της διανοήσης μετατοπίστηκε στην Αριστερά. Σε κάθε περίπτωση, η κρίση επί της ουσίας ήταν αποτέλεσμα των πολεμικών χρεών και, γενικότερα, της νευρικής και απαισιόδοξης ατμόσφαιρας που είχε δημιουργήσει ο πόλεμος. Αυτά τα στοιχεία, σε συνδυασμό με την έλλειψη εμπειρίας των Ηνωμένων Πολιτειών στη διαχείριση του νέου τους ρόλου ως παγκόσμιας δύναμης, ακολούθησαν τις αλλαγές στην τεχνολογία που οδήγησαν στην αντικατάσταση ανθρώπων από μηχανές. Όμως η ύφεση η οποία ακολούθησε δεν αποτελούσε ουσιαστικά καταδίκη του «καπιταλισμού» αυτού καθεαυτού: ήταν συνέπεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Το αποτέλεσμα ήταν να σαρώσει η Ύφεση τις κοινοβουλευ-

τικές κυβερνήσεις. Η Γερμανία της Βαϊμάρης εξασχολήθηκε να αδύναμη, αποτελούσε ένα σύστημα που στηριζόταν σε ούριους ανέμους προκειμένου να λειτουργήσει, καθώς η δημοκρατική κυβέρνηση εξαρτιόταν από τις συμμαχίες. Μια πεντακομματική κυβέρνηση συγκροτήθηκε το 1929 και κατέρρευσε το Μάρτιο του 1930, με τα πρώτα σημάδια της οικονομικής κάμψης: οι δεξιοί φιλελεύθεροι υποστήριζαν ότι οι άνεργοι έπρεπε να πληρώνουν περισσότερα για την ασφάλειά τους, ενώ οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές θεωρούσαν ότι οι εργοδότες έπρεπε να αναλάβουν μεγαλύτερα βάρη· μια διαφωνία της τάξης του ενός τετάρτου της μίας ποσοστιαίας μονάδας οδήγησε στην πτώση της κυβέρνησης, αν και, φυσικά, υπέβοσκαν κι άλλα ζητήματα. Έτσι, στάθηκε αδύνατο να προκύψει κυβέρνηση πλειοψηφίας στο γερμανικό Κοινοβούλιο, μέχρι τη στιγμή που εμφανίστηκε ο Χίτλερ, τον Ιανουάριο του 1933. Στην Αυστρία, την Πολωνία, τη Ρουμανία και την Ελλάδα τα ηνία ανέλαβαν δικτάτορες ή περίπου δικτάτορες· η Ισπανία βίωσε έναν εμφύλιο πόλεμο ο οποίος διήρκεσε από το 1936 μέχρι το 1939, με τον στρατιωτικό ηγέτη της χώρας Φρανθίσκο Φράνκο να δηλώνει περήφανος για το ότι υπέγραψε έως και 3.000 θανατικές καταδίκες στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου που τον μετέφερε καθημερινά από το ανάκτορο του Ελ Πάρντο στο γραφείο του, στο κέντρο της Μαδρίτης. Μόνο δύο χώρες ανατολικά του Ρήνου διατηρούσαν πολιτισμένο επίπεδο – η Τσεχοσλοβακία, η οποία συγκροτήθηκε ως κυρίαρχο κράτος στους άξονες της παλιάς φιλελεύθερης μοναρχίας των Αψβούργων, και η συντηρητική Ουγγαρία, όπου εξακολούθησε να κυριαρχεί το επίπεδο της παλιάς αριστοκρατίας. Ο Μουσολίνι είχε θριαμβεύσει το 1922, στην τρόπο τινά γενική πρόβα για το φασισμό της δεκαετίας του '30. Το 1920, η ιταλική οικονομία είχε καταρρεύσει, οπότε ακολούθησαν δύο χρόνια σχεδόν αναρχίας. Ο ιταλικός φασισμός προέκυψε μέσα από το

σώμα των αξιωματικών του πολέμου, αντρών οι οποίοι ήταν ικανοί να βρουν έναν τρόπο να προχωρήσουν μόνο μέσα από ένα είδος αξιοσέβαστου κυκλώματος προστασίας, και αυτό πρόσφερε στον Χίτλερ το μοντέλο που θα ακολουθούσε. Αποδείχτηκε, επίσης, εντυπωσιακά πετυχημένο. Φτάνοντας στο 1936, ασχέτως των λόγων, ο αριθμός των Γερμανών ανέργων είχε μειωθεί στο 1.000.000 και, παρ' ότι οι συνθήκες διαβίωσης στη χώρα ήταν σπαρτιατικές σε σύγκριση με τη Βρετανία, η οικονομία είχε πάρει και πάλι μπροστά, οπότε όλοι διαπίστωναν την εκδήλωση ενός νέου δυναμικού πνεύματος (το οποίο οι περισσότεροι Βρετανοί ενστικτωδώς αντιμετώπιζαν με δυσφορία).

Ο Αδόλφος Χίτλερ όμως, ουσιαστικά, αποτέλεσε προϊόν ενός κενού. Το κενό τού παρείχε τα αναγκαία επιχειρήματα. Η μεταπολεμική διευθέτηση υποτίθεται ότι θα είχε την εγγύηση της Κοινωνίας των Εθνών στη Γενεύη, όμως πρακτικά ήταν απλώς ζήτημα χρόνου μέχρι να διεκδικήσει αποφασιστικά η Γερμανία και πάλι πρωταγωνιστικό ρόλο. Το ερώτημα ήταν: ποια Γερμανία; Ένα αξιοπρεπές γερμανικό κράτος ήταν απαραίτητο, όμως οι Γάλλοι ειδικά έκαναν τα πάντα προκειμένου να το υποσκάψουν – ακόμη και το 1931, αρνήθηκαν να συνεργαστούν με τους Βρετανούς στην προσπάθεια να αποτραπεί ο καταποντισμός της γερμανικής οικονομίας. Ο κατάλογος των αποτυχιών αυτού του κενού είναι μακρύς. Η δημοκρατία της Βαϊμάρης είχε μετατραπεί σε προεδρική διακυβέρνηση μέσω έκδοσης διαταγμάτων: το Κοινοβούλιο είχε πάψει να λειτουργεί. Ο Χρυσός Κανόνας, σύμβολο της διεθνούς οικονομικής και εμπορικής τάξης, είχε μετατραπεί σε αποπληθωριστικό βαρίδι, εξασθενώντας τα πάντα πέρα από την υπερφίαλη στάση των κεντρικών τραπεζιτών. Οι Γερμανοί είχαν προσδεθεί σε αυτόν τον κανόνα, εν μέρει προκειμένου να αποπληρώσουν τις αποζημιώσεις τις οποίες προέβλεπε η Συνθήκη των Βερσαλιών. Η τακτική αυτή αποδείχτηκε

συνταγή μαζικής ανεργίας. Η Κοινωνία των Εθνών, η Γραμμή Μαζινό, η Μικρή Αντάντ, με την οποία υποτίθεται πως συγκροτούνταν στρατιωτική συμμαχία μεταξύ της Τσεχοσλοβακίας, της Ρουμανίας και της Γιουγκοσλαβίας, χωρίς όμως να περιλαμβάνεται η Πολωνία: όλα αυτά αποτελούσαν φενάκες, επικίνδυνες φενάκες, γιατί είχαν συγκροτηθεί γραφειοκρατικοί μηχανισμοί με στόχο τη διατήρηση της πίστης σε αυτές. Οι πρώτες εκατό περίπου σελίδες του βιβλίου του Α. Τ. Π. Τέιλορ, *Origins of the Second World War* (*Πηγές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*) αποτελούν μια κλασική καταγραφή αυτής της κατάστασης. Φυσικά, η μεσοπολεμική περίοδος στοιχειώθηκε από τις αναμνήσεις του Μεγάλου Πολέμου. Η Γαλλία, ειδικά, είχε εξασθενήσει πολύ και επιχειρούσε να υπερασπιστεί ένα κέλυφος κενό περιεχομένου. Το *Mort à crédit* (*Θάνατος με δόσεις*), του Λουί-Φερντινάν Σελίν περιέγραφε ακριβώς αυτή την κατάσταση, δύστυχες ζωές σε κάποιες εργατικές κατοικίες: μια πικρόχολη εκδοχή του *Coming Up for Air* του Τζορτζ Όργουελ. Το πρόβλημα ήταν πως οι Δυτικές Δυνάμεις εκχωρούσαν στον Χίτλερ αυτά που είχαν αρνηθεί να δώσουν στον Γκούσταβ Στρέζεμαν, τον φιλελεύθερο Γερμανό πολιτικό που πέθανε το 1929. Η σκέψη του Χίτλερ ήταν να πετύχει την ανάκαμψη της Γερμανίας εξασφαλίζοντας μια αυτοκρατορία στα ανατολικά, αντίστοιχη των αμερικανικών και βρετανικών εδαφών. Διαπίστωσε ότι, εφόσον απειλούσε να προσφύγει στη βία, και ισχυριζόταν ότι διέθετε συντριπτικά στρατιωτικά μέσα, η Δύση θα υποχωρούσε, ενδεχομένως μάλιστα και να τον ενθάρρυνε να στραφεί προς την Ανατολή. Εκεί, στις πλάτες των απεχθών Σλάβων, θα οικοδομούνταν η Γερμανική Αυτοκρατορία.

Κάπως έτσι οδηγήθηκε η κατάσταση σε έναν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με έναν Χίτλερ να κρατά τις γερμανικές υποθέσεις στα χέρια του. Είχε καταστεί εξαιρετικά δημοφιλής κα-

θώς είχε σαρώσει θριαμβευτικά τον ιστό της υποκρισίας και των ψεμάτων που αντιπροσώπευαν οι «Βερσαλιές». Είχε αναζωογονήσει τη γερμανική οικονομία· ήταν, για εκατομμύρια Γερμανούς, ένας υπνωτιστικά δυναμικός ομιλητής· οι Γερμανοί θα έπαυαν να ταπεινώνονται και να φτωχαίνουν εξαιτίας των ορέξεων μιας εκδικητικής Γαλλίας. Στην πορεία, όμως, ο Χίτλερ είχε προκαλέσει την οργή των Βρετανών ειδικότερα. Το καλοκαίρι του 1939, θεώρησε πως θα μπορούσε να καταλάβει πολωνικά εδάφη χωρίς να υπάρξει καμία βρετανική παρέμβαση. Κάποια στιγμή, έκλεισε μια απρόσμενη συμφωνία με τον Στάλιν. Οι Βρετανοί πλέον δεν μπορούσαν να κάνουν το παραμικρό για να βοηθήσουν την Πολωνία· δε θα το επιχειρούσαν καν. Υπολόγισε λάθος: ξέσπασε επανάσταση στις τάξεις των Βρετανών πολιτικών και ακολούθησε το τελεσίγραφο. Στην πορεία, η κατάσταση αυτή εξελίχθηκε, όπως και παλαιότερα, σε πόλεμο της Μεγάλης Βρετανίας, της Ρωσίας και των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη Γερμανία, μια επανάληψη του προηγούμενου πολέμου, αυτή τη φορά με ακόμα καταστροφικότερα μέσα και, λόγω της χρήσης αρμάτων μάχης και αεροσκαφών, μιας κινητικότητας στα πεδία των μαχών που ξεπερνούσε κατά πολύ εκείνη του 1918. Ο πόλεμος αυτός τερματίστηκε έξι χρόνια αργότερα, με την Κεντρική Ευρώπη να έχει μετατραπεί σε σουρεαλιστικό σωρό ερειπίων. Στα σύνορα Ολλανδίας και Γερμανίας υπήρχε μια πινακίδα που έγραφε «Εδώ τελειώνει ο πολιτισμένος κόσμος». Όμως στην πορεία, επιτέλους, τα πράγματα βελτιώθηκαν: το γερμανικό πρόβλημα επιλύθηκε, η Γερμανία εξελίχθηκε εν πολλοίς σε υποδειγματικό κράτος, οι Αμερικανοί επέδειξαν το αίσθημα ευθύνης που είχαν αρνηθεί να επιδείξουν το 1919 και οι πόλεμοι μοιάζουν να ανήκουν σε ένα αδιανόητο παρελθόν.

Το 1945 σηματοδότησε εκείνη τη μνημειώδη στιγμή κατά την

οποία μία εποχή παραχωρεί τη θέση της σε μια νέα. Έως τότε, οι ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες ήλεγχαν τον πλανήτη και τα πρώτα σχολικά μου βιβλία –ήδη παρωχημένα– με πληροφορούσαν το 1950 για όλα τα καλά που είχαν κάνει οι Βρετανοί σε μία Ινδία η οποία, όπως και το ένα τέταρτο του πλανήτη, βαφόταν από το βρετανικό πορφυρό. Ο Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο επιβλητικός αριστοκράτης που είχε γεννηθεί (το 1874) στον κόσμο των βικτοριανών βεβαιοτήτων, στην εποχή πριν την άφιξη του ηλεκτρισμού (η πρώτη κατοικία που φωτίστηκε από τον ηλεκτρισμό ήταν το αρχοντικό του λόρδου Σάλσμπουρι, στο Χάτφιλντ, το 1880), πλέον θεωρούνταν ξεπερασμένος. Το αυτό ίσχυε για τον μεγάλο αντίπαλό του, τον Αδόλφο Χίτλερ, όμως ήταν μια διαφορετική περίπτωση. Εκείνος γεννήθηκε στα σύνορα Αυστρίας και Γερμανίας το 1889, και όταν ήταν έφηβος, ο ηλεκτρισμός, αυτή η μαγική ενέργεια, εξαπλωνόταν ήδη, παρέχοντας αναρίθμητες νέες προοπτικές για τις κατασκευές, τις μεταφορές, τη φαρμακευτική, το ραδιόφωνο. Ο Χίτλερ αργότερα γοητεύτηκε από τις μηχανές – πολύ περισσότερο από ό,τι ο Τσόρτσιλ, ο οποίος βασικά ενδιαφερόταν για τις στρατιωτικές εφαρμογές τους. Στα συνοριακά εδάφη Αυστρίας και Γερμανίας, σοβούσε έντονη πικρία απέναντι στην τυραννία της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία στο παρελθόν είχε ασκήσει διώξεις στους προτεστάντες, και ο Χίτλερ μεγάλωσε τρέφοντας έντονη αντιπάθεια έναντι της χριστιανικής ηθικής – αυτή αποτελούσε κινητήρια δύναμη, τόσο για τον ίδιο όσο και για πολλούς άλλους, σε πολύ ισχυρότερο βαθμό από ό,τι ο αντισημιτισμός, όταν ήταν νέος. Αυτόν (σύμφωνα με την Μπριγκίτε Χάμαν, μια έξοχη ιστορικό η οποία μελέτησε τα ιστορικά στοιχεία) τον υιοθέτησε αργότερα και, με τον γνωστό εκδικητικό χαρακτήρα του, δώξε ένα ηλικιωμένο ζευγάρι Εβραίων που του είχαν φερθεί με καλοσύνη τα παλιά χρόνια, τότε που έβρισκε καταφύγιο στο μαγαζί τους σε περίπτωση που,

ενώ πουλούσε πίνακες ζωγραφικής στους τουρίστες που επισκέπτονταν τη Βιέννη, άρχιζε να βρέχει. Η χιτλερική εκδοχή του εθνικισμού –τεχνολογία, Θρίαμβος της Θέλησης και εξόντωση των αδυνάμων– ήταν επίσης παρωχημένη το 1945. Ο τρόπος που ο Χίτλερ φανταζόταν την παλιά Ευρώπη εξανεμίστηκε στη σκοτεινή φάρσα του καταφυγίου του, βαθιά κάτω από τους κήπους του γερμανικού Κοινοβουλίου, αποτυπωμένος έξοχα στη γερμανική ταινία *Η Πτώση*. Το όραμα του Τσόρτσιλ τεματίστηκε επίσης, στην τελευταία πρωθυπουργία του το 1951, ένα μείγμα ναφθαλίνης και αλκοόλ. Το 1945, με τον κολοσσιαίο συμβολισμό της ατομικής βόμβας, ένας νέος κόσμος έκανε την εμφάνισή του.

Πολύ αργότερα, καθώς γνώριζα τη Γερμανία και διάβαζα την ιστορία της, συνάντησα τυχαία ανθρώπους που είχαν συμμετάσχει στην πολεμική μηχανή του Χίτλερ. Νομίζω πως η πλέον εξαιρετική περίπτωση ήταν αυτή του Άλμπερτ Σπέερ. Το 1981, ετοιμάζα μία εκπομπή για την τηλεόραση του BBC με θέμα τον Χίτλερ και την Τέχνη, οπότε ζητήσαμε από τον Σπέερ, επικεφαλής αρχιτέκτονα του Χίτλερ και Υπουργό Εξοπλισμών την περίοδο του πολέμου, να μας παραχωρήσει συνέντευξη. Εβδομήντα έξι ετών τότε, έχοντας πίσω του μια εικοσαετή κάθειρξη, συμφώνησε να έρθει, προς μεγάλη μας έκπληξη. Ήταν Σαββατοκύριακο γιορτών, κι εκείνα τα χρόνια το Λονδίνο έκλεινε: χρειάστηκε να τον πάω στο εστιατόριο του ξενοδοχείου Brown, όπου μιλήσαμε για το Τρίτο Ράιχ. Έμεινα κατάπληκτος διαπιστώνοντας ότι δε γνώριζε ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία σχετικά με τους ψηφοφόρους των Ναζί, δηλαδή ότι οι προτεστάντες ήταν κατά πολύ πιθανότερο να στηρίξουν το κόμμα από ό,τι οι καθολικοί (η Βαυαρία είχε τη δική της φήμη, όμως τη χρωστούσε κατά κύριο λόγο στο προτεσταντικό 1/3 του πληθυσμού της). Φαντάζομαι πως η θρησκεία απλώς δεν τον ενδιέφερε.

Μου έκανε επίσης εντύπωση –ενώ δε θα έπρεπε– το ότι υπεραιμύνθηκε των βρετανικών βομβαρδισμών εναντίον των γερμανικών πόλεων, με το σκεπτικό ότι έτσι σημαντικό μέρος των γερμανικών δυνάμεων αποσύρθηκε από τα μέτωπα προκειμένου να προασπίσουν τα πατρώα εδάφη. Για κάποιο λόγο, ήταν ένα απερίγραπτα θλιβερό απόγευμα, όμως προχωρήσαμε με τη συνέντευξη την επόμενη ημέρα, και στάθηκε καλά, παρ' ότι πρέπει να είχε πει τα ίδια πράγματα πολλές φορές. Ύστερα, χορτασμένος με φασόλια, έχοντας εξασφαλίσει το θαυμασμό όλων των γυναικών που βρίσκονταν εκεί, επέστρεψε στο ξενοδοχείο του και πέθανε. Μία άλλη παράδοξη επαφή μου με το Τρίτο Ράιχ ήταν ο γιος του Γιόζεφ Μένγκελε, του τρομερού γιατρού ο οποίος στο Άουσβιτς πραγματοποίησε γενετικά πειράματα πάνω σε αθώες ψυχές και λέγεται πως στεκόταν στην αποβάθρα του τρένου καθώς οι Εβραίοι αποβιβάζονταν ταλαιπωρημένοι από τα κλειστά βαγόνια, χωρίζοντας εκείνους που θα μπορούσαν να εργαστούν από εκείνους που θα οδηγούνταν κατευθείαν στους θαλάμους αερίων. Είχε αναχωρήσει από το Άουσβιτς τελευταία στιγμή, έχοντας μαζί του ένα κουτί γεμάτο μάτια, ανθρώπινους ιστούς κ.λπ. για να τα δείξει στον καθηγητή του στη Φρανκφούρτη, ο οποίος φυσικά έφριξε και τον έδιωξε. Ο Μένγκελε πέθανε στη Βραζιλία το 1979, οπότε η οικογένειά του δημοσιοποίησε το θέμα: πήρα συνέντευξη από το γιο του, έναν συμπαθητικό και ευθύ άνθρωπο, τον οποίο είχε μεγαλώσει ένας αξιοπρεπής σοσιαλδημοκράτης πατριός και μόλις στα δεκαέξι του χρόνια πληροφορορήθηκε ποιος ήταν ο πραγματικός του πατέρας. Είχε ταξιδέψει στη Βραζιλία για να τον συναντήσει και δεν τα πήγαν διόλου καλά – ο Μένγκελε ήταν κακότροπος και βαρετός, ζούσε με μια Γερμανίδα πρόσφυγα από τη Ρουμανία, με την οποία τσακωνόταν ασταμάτητα για μικροποσά στο πληθωριστικό νόμισμα της Βραζιλίας. Έγραψε ένα ξύλινο μυθιστόρημα σχετικά με την

απόδρασή του από τη μεταπολεμική Γερμανία – αν έφτανες στη Γενεύη μέσω του ιταλικού τομέα του Τιρόλο, εξασφάλιζες διαβατήριο του Ερυθρού Σταυρού για την Αργεντινή, όπου ο Μένγκελε άνοιξε επιχείρηση με το δικό του όνομα. Ο γιος του ανέφερε πως, όταν το πανεπιστήμιο όπου είχε φοιτήσει ο Μένγκελε του αφαίρεσε το διδακτορικό του, υπήρξαν διαμαρτυρίες από άτομα που είχαν ζήσει το Άουσβιτς και ήταν συνεργάτες του, πράγμα το οποίο μπορεί και να γίνει πιστευτό. Η ευγονική, η «φυλετική έρευνα», δεν αποτέλεσε αποκλειστικό πεδίο των Ναζί: στον προοδευτικό κόσμο του 1910, το θέμα απασχολούσε τον δυτικό κόσμο γενικά, ενώ ακόμη και στη Σουηδία της δεκαετίας του 1970 στείρωναν Λάπωνες, με το σκεπτικό ότι δεν ήταν άξιοι να αναπαραχθούν. Αν αναλογιστεί κανείς τα ταλέντα του Σπέερ και τους σκοπούς του Μένγκελε, μπορεί να καταλάβει τι είχε κατά νου ο Τσόρτσιλ όταν δήλωσε, το 1940, ότι

ο Χίτλερ γνωρίζει πως θα πρέπει να τσακίσει αυτό το νησί, ειδάλλως θα χάσει τον πόλεμο. Αν κατορθώσουμε να του αντισταθούμε, ολόκληρη η Ευρώπη θα μπορέσει να ελευθερωθεί και η ζωή του κόσμου να προχωρήσει σε καλύτερα, φωτεινά μονοπάτια. Αν αποτύχουμε όμως, τότε ολόκληρος ο κόσμος, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών, όλων όσων γνωρίσαμε και νοιαστήκαμε, θα βυθιστεί στην άβυσσο ενός νέου Μεσαίωνα, ο οποίος θα αποδειχτεί ακόμη πιο σκοτεινός, κι ενδεχομένως ακόμη πιο παρατεταμένος, εξαιτίας των φώτων της διεστραμμένης επιστήμης. Επομένως, ας ετοιμαστούμε να ανταποκριθούμε στα καθήκοντά μας και να σταθούμε έτσι ούτως ώστε, αν η Βρετανική Αυτοκρατορία και η Κοινοπολιτεία της διαρκέσουν για χίλια χρόνια, οι άνθρωποι να λένε: «Αυτή ήταν η καλύτερη ώρα τους».

Δεν ήταν λογικό να αντισταθεί κανείς το 1940, όπως άλλωστε και το να κηρύξει πόλεμο το 1939, όμως ο Χίτλερ δεν έκανε τους ανθρώπους να αντιδρούν λογικά. Ήξεραν βαθιά μέσα τους πως ακόμα ένας μεγάλος πόλεμος επρόκειτο να ξεσπάσει και τα φωτεινότερα μυαλά στη Μεγάλη Βρετανία γνώριζαν πως το καλύτερο που είχαν να κάνουν ήταν να μάθουν να πετούν, όπως έκανε κι ο πατέρας μου, ο οποίος σπούδαζε δικηγορία στο Πανεπιστήμιο της Γλασκόβης το 1936. Συμμετείχε στη Μάχη της Αγγλίας με την 602η Μοίρα της Πόλης της Γλασκόβης, όμως στη συνέχεια τον απέσυραν, προκειμένου να εκπαιδεύσει νέους πιλότους, τους οποίους χρειάζονταν απεγνωσμένα. Ο ιστορικός Μαξ Χέιστινγκς αναφέρει ότι η Βασιλική Πολεμική Αεροπορία, η γνωστή RAF, δε διέθετε το προσωπικό που απαιτούνταν για τη σωστή συντήρηση των αεροσκαφών και ο πατέρας μου κατέπεσε καθώς πετούσε πάνω από την Ουαλία το Φεβρουάριο του 1942: έχω ακόμη την πυξίδα. Όμως ο κόσμος ήταν καλός και οι αξιωματικοί δημιούργησαν ένα καταπίστευμα ώστε να καλυφθούν τα έξοδα της φοίτησής μου στην Ακαδημία της Γλασκόβης. Τους οφείλω πάρα πολλά και επομένως αφιερώνω το βιβλίο αυτό σε εκείνους.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΕΝΑ • Ο ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΣ

*Προηγούμενη σελίδα: Ο Ζορζ Κλεμανσό, ο Γούντροου Γουίλσον και
ο Ντέιβιντ Λόιντ Τζορτζ μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλιών,
Ιούνιος 1919 (Hulton-Deutsch Collection/Corbis)*

Το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τον Αδόλφο Χίτλερ, τότε εικοσιεννιάχρονο δεκανέα, σε ένα στρατιωτικό νοσοκομείο στη βόρεια Γερμανία. Ανάρρωνε από τις επιπτώσεις των χημικών αερίων που είχε δεχτεί και τα οποία τον είχαν τυφλώσει προσωρινά, ενώ η είδηση ότι η Γερμανία είχε ηττηθεί αποτελούσε ένα ισχυρότατο σοκ. Η χώρα είχε πολεμήσει ολόκληρο τον κόσμο επί τεσσεράμισι χρόνια, είχε φτάσει πολύ κοντά στη νίκη, ενώ εξακολουθούσε να κατέχει μεγάλο μέρος της Δυτικής Ευρώπης και της Ρωσίας. Όμως, το Νοέμβριο του 1918, σημειώθηκε μια ξαφνική κατάρρευση. Μεθυσμένοι ναύτες και εξοργισμένοι απεργοί ξεχύθηκαν ανεξέλεγκτοι στους δρόμους, η αυτοκρατορική κυβέρνηση πανικοβλήθηκε, εγκατέλειψε τις θέσεις της και παρέδωσε τα ηνία σε μια νέα ηγεσία –την Αριστερά και τους συμμάχους της– που εξασφάλισε εκκεχειρία στις 11 Νοεμβρίου. Ο Χίτλερ, όπως είπε, έκλαψε πικρά. Ο πόλεμος κανονικά έπρεπε να είχε κερδηθεί, και θα είχε κερδηθεί, έλεγε, αν δεν υπήρχαν οι βλάκες της αριστοκρατίας που είχαν το γενικό πρόσταγμα, οι προδότες Εβραίοι, η Αριστερά και οι συναισθηματικοί ακαδημαϊκοί, οι οποίοι είχαν υπονομεύσει την πολεμική προσπάθεια. Τώρα, τόσες θυσίες πήγαιναν χαμένες. Τα στρατεύματα ήταν υποχρεωμένα να επιστρέψουν στο Ρήνο και να εγκαταλείψουν τη δυτική Ρωσία, όπου οι Κομμουνιστές αναλάμβαναν τον έλεγχο.

Δεν ήταν μόνον ο Χίτλερ που έκλαψε πικρά, καθώς η εκκεχειρία του Νοεμβρίου δεν αποτέλεσε το τέλος της δυστυχίας. Οι Βρετανοί είχαν επιβάλει ναυτικό αποκλεισμό στη Γερμανία και οι πόλεις της τώρα λιμοκτονούσαν. Εκείνος ο αποκλεισμός συ-

νεχιζόταν και στη Βιέννη τα παιδιά εμφάνιζαν ραχίτιδα, ασθένεια που προκαλείται από αβιταμίνωση και οδηγεί σε αυτό που οι Γερμανοί ονομάζουν «πόδια χ» και «πόδια ο», δηλαδή κυρτωμένα πόδια και στραβά γόνατα. Στη συνέχεια, ακολούθησε η κατοχή της Ρηνανίας από τους Συμμάχους –της ζώνης δυτικά του Ρήνου και των προγεφυρωμάτων στις ανατολικές όχθες– με τους Γάλλους ειδικά να μην έχουν καμία διάθεση να θεωρήσουν τα όσα συνέβησαν περασμένα και ξεχασμένα. Τώρα απαιτούσαν κολοσσιαία ποσά, τα οποία περιγράφονταν με τον υποκριτικό όρο «αποζημιώσεις». Τα ποσά εκείνα ανέρχονταν συνολικά στα 132 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα, ενώ η καταβολή των τελευταίων δόσεων (χρέη τα οποία δημιουργήθηκαν τη δεκαετία του 1920 προκειμένου να καταβληθούν τα αρχικά ποσά) θα ολοκληρωνόταν μόλις το 2010. Οι πληρωμές αυτές στόχο είχαν να καταστήσουν δέσμια τη γερμανική οικονομία, να εμποδίσουν την επανάληψη των εξοπλισμών ή έστω την ανάκαμψή της.

Οι αναμνήσεις της περιόδου αμέσως μετά τον πόλεμο δηλητηρίαζαν την Κεντρική Ευρώπη για τις επόμενες δύο δεκαετίες. Οι νικητές Σύμμαχοι είχαν συγκεντρωθεί στο Παρίσι το 1919, όπου συνέταξαν τις συνθήκες ειρήνης. Η ατμόσφαιρα, όπως συχνά περιγράφηκε, ήταν αλλόκοτη. Ένας ηθικολόγος Αμερικανός Πρόεδρος, ο Γούντροου Γουίλσον, ήταν αποφασισμένος να επιβάλει μία τρόπον τινά νέα τάξη πραγμάτων, και για ένα διάστημα εκθειαζόταν, κυκλωμένος από πλήθη που τον επευφημούσαν. Η Αμερική διέθετε πλέον το χρήμα, με τους Συμμάχους να της οφείλουν τεράστια ποσά· μπορούσε να διαμορφώσει τον κόσμο σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι νωρίτερα. Σε γενικές γραμμές, απέτυχε παταγωδώς στο στόχο της, αντίθετα με ό,τι ξεκάθαρα συνέβη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν με το Σχέδιο Μάρσαλ και πολλές άλλες πρωτοβουλίες ηγήθηκε της προσπάθειας προώθησης της ανάκαμψης, διέθεσε

δολάρια για το διεθνές εμπόριο, ενθάρρυνε τους Ευρωπαίους να εγκαταλείψουν τις παρεμβατικές οικονομικές πολιτικές τους κι έτσι οδήγησε στη δημιουργία ενός κύματος ευημερίας το οποίο οι Γάλλοι ονόμαζαν «τα τριάντα ένδοξα χρόνια» (περίοδος η οποία τερματίστηκε με την πετρελαϊκή κρίση και το «στασιμοπληθωρισμό» των μέσων της δεκαετίας του '70). Οι νικητές του 1918 μοιάζουν, στο επίσημο πορτρέτο, με καρικατούρα του Όρους Ράσμορ, ανόητοι και αντάρεσκοι, καθώς παρακολουθούν τον εξοργισμένο Γερμανό εκπρόσωπο Ούλριχ φον Μπρόκντορφ-Ράντσαου να υπογράφει το κείμενο. Οι Βρετανοί είχαν προσθέσει εκατομμύρια στρέμματα, ειδικά στην άλλοτε τουρκική Μέση Ανατολή, στην ήδη αχανή αυτοκρατορία τους και είχαν κατάσχει τα γερμανικά πλοία που ταλαιπωρούσαν το εμπόριό τους. Οι Γάλλοι εξασφάλισαν επίσης κομμάτι της Μέσης Ανατολής και υπολόγιζαν πως είχαν λαμβάνειν πολεμικές αποζημιώσεις για ολόκληρες γενιές. Οι Αμερικανοί, από την άλλη, ήταν διχασμένοι σχετικά με το κατά πόσο έπρεπε να εμπλακούν στα προβλήματα του Παλιού Κόσμου. Ο πρόεδρος Γουίλσον είχε ένα όραμα, φρόντιζε ώστε ο Μεγάλος Πόλεμος να ήταν ο πόλεμος που έδωσε τέλος στους πολέμους. Κήρυττε τη δημοκρατία και την εθνική αυτοδιάθεση, όμως η αμερικανική δημοκρατία είναι τρισχιδής και η Γερουσία δεν ήθελε να αναλάβει την ευθύνη για την επιβολή των όρων της συνθήκης. Οι Αμερικανοί –ή, τουλάχιστον, κορυφαίοι Ρεπουμπλικάνοι γερουσιαστές– δεν ήθελαν καν να συμμετάσχουν στον πρόδρομο των Ηνωμένων Εθνών, την Κοινωνία των Εθνών, που είχε σχεδιαστεί ειδικά ώστε να αποκτήσει ο πρόεδρος Γουίλσον μια πλατφόρμα μέσω της οποίας να ηθικολογεί προς τους πάντες. Ένας Γάλλος στρατηγός, διαβλέποντας το τι συνέβαινε, είπε: «Πρόκειται για εικονοσαετή εκχειρία, όχι για συνθήκη ειρήνης». Ο άνθρωπος αυτός είχε δίκιο.

Το πλέον σαθρό στοιχείο της συνθήκης ειρήνης ήταν ότι προαπαιτούσε τη γερμανική συνεργασία προκειμένου να εφαρμοστεί. Οι Γερμανοί το Νοέμβριο του 1918 είχαν κάνει ό,τι μπορούσαν προκειμένου να εμφανιστούν σαν ένα κοινοβουλευτικό και δημοκρατικό κράτος, να εξασφαλίσουν τη συμπάθεια των Αμερικανών. Ξεφορτώθηκαν τον Κάιζερ και το Φεβρουάριο υιοθετήθηκε ένα ρεπουμπλικανικό σύνταγμα στη Βαϊμάρη, πριν την υπογραφή της συνθήκης στις Βερσαλιές (τον Ιούνιο του 1919). Ήταν ένα σύνταγμα χαρακτηριστικό της αυστηρής σκέψης των Γερμανών – προέβλεπε διαρκείς ψηφοφορίες σε όλα τα επίπεδα, αναλογική εκπροσώπηση, δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες (στοιχείο το οποίο οι Γάλλοι δε διέθεταν), ομοσπονδιακές διαδικασίες, προβλέψεις διεξαγωγής δημοψηφίσματος εφόσον συγκεντρωνόταν ικανός αριθμός υπογραφών. Φυσικά, το Κοινοβούλιο το οποίο προέκυψε, το Ράιχσταγκ, ορισμένες φορές παρέλυε, οσάκις καλούνταν να ασχοληθεί με οτιδήποτε σοβαρό, οπότε σε αυτή την περίπτωση την εξουσία ασκούσε ο Πρόεδρος μέσω διαταγμάτων. Οι κυβερνητικές συμμαχίες δοκιμάζονταν και έχαναν το κύρος τους στις περιπτώσεις που κινούνταν υπερβολικά στην κατεύθυνση της εκπλήρωσης των όρων της συνθήκης. Κάποια στιγμή, οι Γάλλοι αναγνώρισαν ότι ήταν αδύνατο να συνεχίσουν να απαιτούν την καταβολή των μέγιστων αποζημιώσεων, οι Αμερικανοί παρενέβησαν με τη χορήγηση δανείου προς τη Γερμανία και για μερικά χρόνια επικράτησε η κατάσταση την οποία ένας Αμερικανός Πρόεδρος, ο διάδοχος του Γουίλσον, ο Γουόρεν Χάρντινγκ, αναφερόμενος στη δική του χώρα, περιέγραψε ως «κανονικότητα».

Ο Χίτλερ είχε αποκτήσει φήμη σε ολόκληρη τη Γερμανία από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 ως ένας δημαγωγός της Δεξιάς. Ο στρατός τον είχε χρησιμοποιήσει ως κατάσκοπο στο Μόναχο, όπου πέρασε από μια συνάντηση των μελών μιας μικρής ομά-

δας, η οποία ονομαζόταν Εθνικό Σοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα. Εκεί, ανακάλυψε το εξαιρετικό του χάρισμα: ήταν δημόσιος ομιλητής. Γενικά, οι Γερμανοί δε διακρίνονταν σε αυτό, καθώς έμοιαζαν είτε να κάνουν κήρυγμα είτε να λένε ασυναρτησίες. Ο Χίτλερ ήταν ικανός μίμος, εξαιρετικός ηθοποιός και χρησιμοποιούσε τη γλώσσα με τρόπο αμετάφραστα αστείο (ο Ζίγκμουντ Φρόιντ, ο Καρλ Κράους, ο Φραντς Βέρφελ, επίσης Αυστριακοί, καθώς και ο Φραντς Κάφκα, από την Πράγα, διέθεταν το ίδιο χάρισμα). Έπεσε επίσης πάνω στον αντισημιτισμό – δημοφιλής προσέγγιση σε ορισμένους χώρους, δεδομένου του ότι κάποιοι Εβραίοι είχαν αντιμετωπίσει τις οικονομικές δυσκολίες καλύτερα από κάποιους Γερμανούς και Αυστριακούς, διέθεταν ισχυρή εκπροσώπηση στην οικονομία και τα φιλελεύθερα μέσα ενημέρωσης, ενώ διατηρούσαν ονομαστές γκαλερί τέχνης οι οποίες προωθούσαν εκείνου του είδους τους ζωγραφικούς πίνακες τους οποίους ο Χίτλερ, θεωρώντας τον εαυτό του καλλιτέχνη, απεχθανόταν. Έκανε λόγο για έναν πόλεμο εκδίκησης, για μια εθνικιστική κυβέρνηση η οποία θα έβαζε τέλος στα διεφθαρμένα κοινοβούλια. Το μοντέλο του ήταν ιταλικό: ο Μπενίτο Μουσολίνι, ένας δημοσιογράφος ο οποίος σκαρφιζόταν πρωτοσέλιδα, σχημάτισε ένα φασιστικό κόμμα (ο όρος αρχικά αναφερόταν σε αντι-καπιταλιστές Σικελούς χωρικούς επαναστάτες, στα τέλη του 19ου αιώνα) και το 1922 κατέλαβε την εξουσία. Η Γερμανία δεν ήταν έτοιμη για κάτι τέτοιο το 1923, όταν ο Χίτλερ επιχείρησε επίσης να βρεθεί στην εξουσία – ακόμη και οι άντρες του παλιού του συντάγματος αποστασιοποιήθηκαν. Φυλακίστηκε για μερικούς μήνες, τους οποίους αξιοποίησε προκειμένου να υπαγορεύσει ένα βιβλίο, το *Mein Kampf* (*Ο Αγών Μου*), στο οποίο παρουσίαζε μια διάγνωση και ένα πρόγραμμα για τη Γερμανία. Η χώρα πρέπει να αποφύγει το λάθος της διεξαγωγής διμέτρου πολέμου. Η Ρωσία ήταν ο πραγματικός εχ-

θρός, και αυτό σήμαινε την κατάκτηση ζωτικού χώρου (*Lebensraum*) και πρώτων υλών, στην Ανατολή. Οι Κομμουνιστές ήταν Εβραίοι έγραφε: διέφθειραν τα πάντα. Στην καλή περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δεν έτυχε θετικής υποδοχής, ενώ οι Βαυαροί επίσκοποι αντιδρούσαν στον αντισημιτισμό με το σκεπτικό ότι απέτρεπε τους τουρίστες. Ο Χίτλερ ήταν περιθωριακός, αν όχι κωμικός.

Όμως, το 1929, οι εξελίξεις άρχισαν να ευνοούν τον Χίτλερ. Εκείνη τη χρονιά ξεκίνησε η παγκόσμια οικονομική κρίση, η οποία προκάλεσε την πτώση της τελευταίας κοινοβουλευτικής κυβέρνησης της Γερμανίας. Οι Γερμανοί κατηγορούσαν τους ξένους για τη δυστυχία τους και τους Εβραίους που έστελναν έξω τα χρήματά τους. Το μάρκο δέχτηκε πιέσεις και έπαψε να είναι μετατρέψιμο. Οι ταξιδιώτες ελέγχονταν στα σύνορα, ενώ ακόμα και η προγκίπισσα Σένμπουργκ, ταξιδεύοντας με προορισμό το Λονδίνο, υποχρεώθηκε να πάει στην τρίτη θέση, λόγω έλλειψης συναλλάγματος. Το εμπόριο μειώθηκε κατά τα 2/3, και από τη στιγμή που η Γερμανία εξαρτιόταν από τις εξαγωγές, σύντομα 8.000.000 Γερμανοί βρέθηκαν άνεργοι. Στις ομοσπονδιακές εκλογές του 1932, το 37% των Γερμανών ψήφισαν τους Ναζί, το 22% ψήφισε τους Σοσιαλδημοκράτες και το 14% ψήφισε Κομμουνιστές. Το Κοινοβούλιο ήταν ανήμπορο και κατόρθωσε να σχηματίσει πλειοψηφία μόνο για τη διαδικασία διάλυσής του (η μόνη άλλη πρόταση που υπερψηφίστηκε, με ευρεία πλειοψηφία, ήταν αυτή με την οποία άρθηκε η μονιμότητα των έγγαμων γυναικών στον δημόσιο τομέα). Το Βερολίνο περιήλθε σε κατάσταση φονικού χάους. Μέσα σε κλίμα πικρίας και σπαραγμού, τον Ιανουάριο του 1933, ως αποτέλεσμα συμφωνίας με τους συντηρητικούς, ο Χίτλερ έγινε Καγκελάριος.

Μετά την ερήμωση και την καταστροφή του Μεγάλου Πολέμου, ο καθένας περίμενε ότι μια ειρήνη διαρκείας θα ήταν το πρώτο μέλημα για τους άρχοντες του κόσμου. Αντί γι' αυτό, όμως, οι νικητές προτίμησαν να εκδικηθούν και επέβαλαν επαχθείς, προσβλητικούς όρους στις συνθήκες με την ηττημένη Γερμανία. Οι συνέπειες αυτής της στρατηγικής, δυστυχώς, ήταν παραπάνω από ολέθριες.

Ο συγγραφέας παρουσιάζει με αξιοζήλευτη ακρίβεια την πιο θανάσιμη σύγκρουση στην ανθρώπινη ιστορία και εντοπίζει τα αίτια που την προκάλεσαν μέσα στις στάχτες του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Αδόλφος Χίτλερ εκμεταλλεύτηκε την απελπισία και την απόγνωση του γερμανικού λαού και κατόρθωσε να κερδίσει την τυφλή εμπιστοσύνη του με μελετημένους χειρισμούς. Εισβάλλοντας στην Πολωνία ανάγκασε τους νικητές του Μεγάλου Πολέμου να του κηρύξουν τον πόλεμο, χειραγωγώντας τις ευρωπαϊκές παθογένειες, και πυροδότησε ένα μηχανισμό ο οποίος, ενισχυμένος από τις πιο δηλητηριώδεις ρατσιστικές ιδεολογίες και τα πιο εξελιγμένα όπλα μαζικής καταστροφής, οδήγησε σε μια τραγική παγκόσμια σύρραξη.

Με το κύρος και την αξιοπιστία που τον διακρίνει, ο Νόρμαν Στόουν προσφέρει στους αναγνώστες μια συνοπτική και, ταυτόχρονα, επαρκέστατη εικόνα των αιτίων, της κλιμάκωσης και των ολέθριων συνεπειών της πιο τρομερής σύγκρουσης που γνώρισε η ανθρωπότητα. Η Συνοπτική Ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου συνιστά μιαν ανεκτίμητη συμβολή στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε τον εικοστό αιώνα και τον πόλεμο που καθόρισε τα παγκόσμια πεπρωμένα όσο κανένας άλλος.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΤΗΛ: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550
www.psichogios.gr • e-mail: info@psichogios.gr

ISBN 978-618-01-0099-0

9 786180 100990

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 12046